

A meg nem értés dimenziói

Olexa Gergely egyetemi hallgató

KRE BTK

Magyar szakos bölcsész

Magyar-történelem tanár

Áttekintés

- A közösségi diszkurzusokban romaként realizálódó diákok iskolai sikertelenségének csökkentése
- A közösség néhány jellemző nyelvi ideológiája
- A közösség beszédmódjainak leírási kísérlete a bahtyini heteroglosszia felhasználásával

„A transzlingvális kommunikáció pedagógiája” c. projekt

- a közösségi diszkurzusokban romaként realizálódó diákok iskolai sikertelenségének csökkentése
- egy kelet-magyarországi kisváros spontán szegregálódott intézményei (iskola és óvoda) és az ezeket használó közösség
- A tanulók nyelvi repertoárja a magyar és a romani nyelvhez köthető nyelvi forrásokból áll
- A magyar egynyelvűséget és a sztenderd beszédmódot előíró iskolarendszerben ezek a tanulók rosszul teljesítenek

Több színterű etnolingvisztikai kutatás

(Marcus 1995, Lajos 2015)

- Elsődleges színtér az óvoda és az iskola (makroszint)
  - Órák, foglalkozások látogatása
  - hospitálási naplók vezetése
- Egyéb színterek: tanoda, családok otthonai, közösségi tér a telepen (mikroszint)
  - Interjúk a szereplőkkel
  - Iskolai beszédmódokhoz való (diskurzív) viszonyulások feltárása
- Hosszú távú cél: a romani nyelvi források iskolai bevezetése

Nyelvi ideológiák az iskolában

I. (részlet egy pedagógusinterjúból)

„Beszélhetnek nyugodtan cigányul. Már amilyen cigány nyelv ez. De mégis a magyart hozzuk előtérbe, mert ők csak így tudnak érvényesülni, máshogy nem nagyon tudnak érvényesülni itt, Magyarországon.”

II. (részlet egy pedagógusinterjúból)

„De ez nem az igazi lovári nyelv. Mikor egyszer felolvastam [...] egy másik osztályomnak egy cigány mesét, akkor nem értették meg a gyerekek. [...] Nem az a lovári nyelv, amin beszélnek, hanem ez egy ilyen keverék nyelv.”

Nyelvi ideológiák a közösségben

III. (első osztályosokkal készült csoportos interjú)

- tm1 *de mér? <újabb nevetgélés> szerettek cigányul beszélni?*
gyxxx *neeem! <többen, kórusban mondják>*
- tm1 *nem? <nevet>*
- tm2 *és miért nem?*
- gyx *mer magyarul kell az iskolába beszélni.*

IV. (25 éves fiatalember, iskolai karbantartó, a közösség tagja)

Tm *ez a cigány nyelv el van korcsosulva*

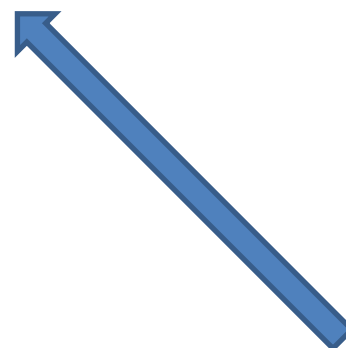
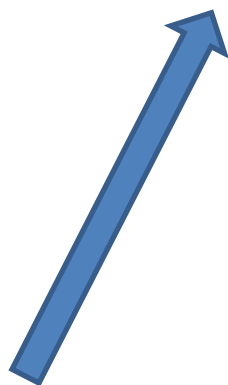
- szimbolikus hatalom és erőszak (Bourdieu 1991) hatása
  - A közösség tagjai úgy vélik, a romanihoz köthető nyelvi források használata nem szerencsés az iskolában
  - Ezeket a megszólalási módokat stigmatizálnak érzékelik (kettős stigmatizáció)

A bahtyini heteroglosszia

a beszélés leírásának kísérlete

- Migrációs folyamatok következtében létrejött nagyvárosi nyelvi közösségek helyzetének vizsgálatában (Blackledge-Creese 2014, Busch 2014)
- A bahtyini elmélet hagyományos életmódhoz társuló, nem sztenderdizált elrendeződésekhez kapcsolódó kontextusokban is jól alkalmazható
- Az elmélet alkalmas arra, hogy az egyes nyelvek koncepciójától elszakadva írjuk le a megszólalások sokféleségét
  - *Discourse in the Novel* (angol megjelenés: 1981; eredeti címe Слово в романе)
  - *A beszéd műfajai* (magyar megjelenés: 1986)

HETEROGLOSSZIA

Nyelvi különbözőség
(*raznojazyčie*)
(*Diversity of Codes*)

Többhangúság
(*raznogolosie*)
(*Multivoicedness*)

Multidiszkurzivitás
(*raznorečie*)
(*Multidiscursivity*)

A nyelvi különbözőség

- Az adott szituációban megjelenő megszólalási mód jellemzi a beszélőt: Bahtyin szerint a *nyelv* megválasztása is ide tartozik (Busch 2014)
- A beszélő megszólalási módja az adott szituációhoz való viszonyulást is kifejezi
- Ha a gyerek tudja, hogy az iskolában nem lehet cigányul beszélni, és mégis így szólal meg, azzal ellenállást fejez ki.
- Ha a magyar nyelv választást hangsúlyozza, azzal a többségi ideológiáknak kíván megfelelni

V. (csoportos interjú harmadikosokkal)

tm3: *És amikor otthon vagytok, gyerekek, testvérek együtt, akkor hogy szoktatok beszélgetni? Magyarul?*

gy1: *Magyarul.*

gy2: *Én otthon abszolút nem beszélek cigányul. Minket nem tanítottak meg cigányul beszélni, mert apukám kisebbségi kés- [.] kép- [.] képviselő, van egy boltja és ott dolgozik anyukám.*

- Nem csak a nyelv, hanem a stílus megválasztásáról is szó van: megpróbál-e a beszélő „szépen” beszélni, vagy szándékosan „máshogy” beszél:

VI. (egyidejű feljegyzés egy budapesti tanodában)

gy: *ha bemegyek, olyan pókerarcot veszek fel, nem ismerek rám.*

tm: *ez mit jelent pontosan, hogy érted?*

gy: *se nem beszélek csúnyán, nem flegmázok, megadom a tiszteletet*

A többhangúság

„A szó a nyelvben félig-meddig valaki másé”

VII. (részlet egy pedagógusinterjúból)

„Az első osztályomnál mindig meg voltam ijedve, hogy <Tanárnéni, tanárnéni, a Misi megölte a Palikát!>. Úristen, megölte, gondoltam én. Az ő nyelvükbe, hogy <megöli> az az, hogy megfojtogatta, a gyerek elkezdett sírni, tehát valami rossz, és az <megöli> azt jelenti.”

VIII. (részlet egy pedagógusinterjúból)

„Jó pár éve volt itt egy kolleganő, és viccesen azt mondta nekik, hogy <Ásd el magad, fiam!> Valami rosszat csinált, <ásd el magad!>, szégyelld magad! Másnap felhívta a szülő, kikérve magának, hogy a tanárnéni el akarta temetni a fiát.”

A multidiszkurzivitás

- Minden olyan beszélésen kívüli tényező, amely hatással van a megnyilatkozás megszületésére
  - Idő, társadalmi, vallási, kulturális hovatartozás

IX. iskolai feljegyzés, olvasás óra, 3. osztály

t: *Kik kötötték a vérszerződést?*

gy: *A vajdák!*

- Meghatározza, kijelöli a beszélés kontextusát

Az appercepció mező

a nyelvi különbözőség, a többhangúság és a multidiszkurzivitás egyéni vetülete

- Az a tartomány, amelyen a címzett a beszédet érzékeli
- Magában foglal minden olyan információt, amely kapcsolatot jelent a címzett és a felé intézett beszéd között

X. (részlet egy pedagógus-interjúból)

„Egy olyan gyereksereget kaptam, akiről azt hittem, hogy buták. [...] És később jöttem rá, hogy nem feltétlenül buta és azért néz rám, mikor mondtam neki valami utasítást, hanem azért, mert nem érti, amit mondok.” (Részlet az interjúból. 0:38).

XI. (részlet egy pedagógusinterjúból)

„Mert az a gyerek, annak a gyereknek vége, aki bejön az iskolába, és nem érti, nem tudja a magyar nyelvet. Hiszen a magyar tankönyvek, a magyar tanmenet, tananyag, mind magyar nyelvre épül.” (Részlet az interjúból. 14:38).

Hivatkozások

- Bahtyin, Mihail Mihajlovics 1986. A beszéd műfajai In: Bahtyin, Mihail Mihajlovics *A beszéd és a valóság. Filozófiai és beszédelméleti írások*. Gondolat, Budapest. 357-419.
- Bakhtin, Mikhail Mikhailovich 1981. Discourse in the novel In: Bakhtin, Mikhail Mikhailovich *The Dialogic Imagination – Four Essays*, University of Texas, 270-422.
- Blackledge, Adrian – Creese, Angela 2014. Heteroglossia as Practice and Pedagogy. In Blackledge, Adrian – Creese, Angela (szerk.) *Heteroglossia as Practice and Pedagogy*. New York, Springer. 1-20.
- Bourdieu, Pierre 1991. Language and Symbolic Power, Harvard University Press, Cambridge
- Busch, Brigitta, 2014. Building Heteroglossia and Heterogeneity: The Experience of a Multilingual Classroom. In: Blackledge, Adrian – Creese, Angela (szerk.) *Heteroglossia as Practice and Pedagogy*. New York, Springer, 21-41.
- Lajos, Veronika 2015. Mozgásban a világ. A több színterű etnográfia (multi-sited ethnography) kérdése. in: Aranykapu. Tanulmányok Pozsony Ferenc tiszteletére. Kriza János Néprajzi Társaság – Szabadtéri Néprajzi Múzeum – Székely Nemzeti Múzeum. 163-172.
- Marcus, George 1995. Ethnography in/of the world system: The emergence of multi-sited ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24. 95 –117.